

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VI.

ČÍSLO 9.

Belo Letz:

DEMINUTIVA V POEZII JANKA KRALA.

Keď nástup racionalizmu privodil aj niektoré dôsledky esteticko-literárne, ako je známe, vplyv Herdrovej mienky o vysokej hodnote ľudového básnictva pohol už niektorých našich osvieten-ských veršovníkov, aby okrem anakreontskej poezie sbierali a na-podobnili ľudovú pieseň. I keď, pravda, mali menej nadania ako horlivosti, aj tak prekvapuje, že sa v ďalších desaťročiach nepo-kračovalo tak zámerne, aby sa jej nevyhly ani najväčšie zjavy ob-rodenskej poezie; z nich podľa napospôl uznávaného tvrdenia li-terárnej historic Holý prilipol radšej k básnikom antickým a Kol-lár, hoci so Šafárikom, lež i sám, vykonal v tomto smere hodnotné sberateľské dielo, spieval v sonetoch a so stránky kompozičnej mal skvelé vzory cudzie. Iní, ako na príklad Kuzmány alebo Tomášik, skladali ponášky na ľudovú pieseň, a to aj tak podarené, že nie-ktoré znárodnely, no ide tu o veršovcov alebo priemerných, alebo (ako v daných prípadoch) o takých, čo svoju tvorbu determinovali týmto vplyvom iba zriedkavo a čiastočne, a hlavný ich význam treba vidieť v inom druhu písania. Preto, keď z tejto letmej cha-rakteristiky predštúrovského básnictva so zreteľom na ľudovú poe-ziu vyvodíme iba poznatok, že tento vzťah naozaj bol, čo aj ne-prenikol dosť úrodne, iba o jeho nevedno koľkonásobnom zmoc-není možno hovoriť pri generácii nasledujúcej. Nijaká naša lite-rárna rukoväť nezabudne zdôrazniť, čo značí ľudová pieseň pre školu Štúrovu, a prenúkať, ako mnohí jej spevci nielen pochytili, ale i poňali pestrú jej krásu a povýšili ju za vzor novej, z národa pochádzajúcej a pôvodnej tvorby básnickej. Jej vplyv nebol nijako slabý alebo jednostranný, ale mocný a opanujúci celú štruktúru verša. (Porov. dielo Chalupkovo, Kráľovo, Bottovo, Rimavského,

Matúškovo ap.) Rozhodoval o jeho forme rovnako ako o jeho motívoch, čo naozaj často majú korene v ľudovej tradícii, najmä epikej, a aktualizoval aj básnickú reč svojimi výrazovými prostriedkami. Lež bolo by mylné nazdávať sa, že pôvab ľudovej piesne účinkoval jednako na všetkých štúrovcov. Zaujímavé je, že Andrej Sládkovič, aj keď veľkolepe oslávil v „Detvane“ frechtý živôt na Poľane, odolával húževnatejšie tejto móde, a tak nielen hodnotou, ale i osobitosťou svojej poezie ostáva na vrchole umeleckých výsledkov sám ako najsilnejšia individualita. Pravda, ani on sa nevymanil z nej úplne, najmä šťastlivo načíeral do ľudovej reči, aby jej pokladom osviežoval svoj slovník.

Ak je na zreteli pri spomenutom vplyve ľudovej piesne na poeziu školy Štúrovej iba jedna, ale dôležitá složka výtvoru, a to básnická reč, zpomedzi jej výrazných vlastností na prednom mieste treba uviesť, že je dosť poprestýkaná deminutívami. Tak je na príklad vo veršoch Bottových, ale až na podiv hojné sú v „Baladách a piesňach“ Janka Kráľa. (Vydala Matica slovenská ako VII. sv. Čítania študujúcej mládeže r. 1923.) Už Jaroslav Vlček (v II. časti poznámok tohto vydania, str. 136) konštatuje o „Mojej piesni“: „Pozoruhodné v týchto veršoch je bohatstvo slov zdobnených.“ A toto pozorovanie neplatí iba na túto báseň, ale je charakteristické pre celú tvorbu Kráľovu, pravda, pre niektoré verše väčšmi a pre iné v menšej miere. Vztahuje sa najmä na tú jej časť, ktorá je tématicky srastená s ľudom a, rozumie sa, s jeho prostredím. Preto je najviac deminutív na príklad v baladách: Zakliata panna vo Váhu, Bozbožné dievky, Povesť, Skamenelý, Zverbovaný ap. Lež ak sa básnik odkloní od ľudu a spieva, povedzme, tónom vlasteneckým: Duma bratislavská, Rodina slovanská, Slovo, Kallch, Láska ap., alebo ak premýšľa o vyššej pravde: Kríž, Fakľa a i., slov zdobnených ubúda; zdá sa, ako by Kráľ tušil, že ich význam nie je dosť vhodný pre obsah veršov tohto druhu, a preto ich užívanie redukuje.

Deminutívnu podobu majú vo veršoch Kráľových najmä I. mená podstatné, ale okrem toho sú pochopiteľne aj zdobnené II. mená prídavné, III. príslovky a IV. slovesá.

I. 1. Substantíva mužského rodu prichodia ako deminutívne s týmito príponami:

-ík: mená osôb: pastierik 5, mužík 7, Janík 7 (často), strý-

čikovi 8, chudáčik 50, starúšik 75; mená zvieracie: vtáčikova 51 (viac ráz); mená vecí: na múrik 6, krížik 13 (v. r.), dažďik 14, prúťikov 17, ohník 19 (v. r.), mesiačik 23 (v. r.), klobúčik 28, potôčik 36 (v. r.), obláčik 50, sniežik 74, mlynárik 94 (zelina), na gruniku 100; mená pochošov: ku sničku 14, smiešik 35, žartík 35 ap.

-ko: mená osôb: Janka 13 (často), Šuhajkovi 27 (v. r.), Paľko 43, Pavolko 45, Priateľko 47 ap.

-ok, -ek: mená zvieracie: zajačky 21 (v. r.), holúbky 27, holúsky 73; mená vecí: bučky 5 (v. r.), po chodníčkoch 7 (často), mesiačka 8, v kozúbku 14, pod bôčky 16, klások 17, z oblôčka 24, bore vrškom 30, kvietok 50 (v. r.), pyšteky 60, po briežkoch 73, vrcholky 73, člnok 74 ap.

-ec: mená osôb: šuhajci 15 (viac ráz), chlapei 50; mená zvieracie: sokolce 87; mená vecí: javorec 99.

-ček: mená osôb: chlapček 7, Synček 7, starček 24 (v. r.), šuhajček 64 (v. r.), parobček 68; mená zvieracie: vrabček 69, sláviček 89; mená vecí: v domčeku 6 (v. r.), venček 55, stromček 60 (v. r.)

-iček, -ičko: mená osôb: Janiček 5 (často), Janičko 25 (často), šuhajček 28, gazdíček 43; mená zvieracie: konička 21, sokolíček 51; mená vecí: v hájčku 5, ohníček 5 (v. r.), vetriček 13 (často), dažďičku 14, dažďíček 18, v kričku 22 (v. r.), vozíček 43, grúniček 99.

2. Substantíva ženského rodu prichodia ako deminutívne s týmito príponami:

-ka: mená osôb: dievkam 16 (často), Zuzky 16, Marišky 16 (v. r.), mamka 29, Hanka 33, gazdinka 43, panenka 73; mená zvieracie: myška 20, húsky 22 (v. r.), lastovky 24, srnka 26, včelka 94, blšky 16, muška 20 (v. r.); mená vecí: v dolinke 5 (v. r.), rovinka 6, halúžky 6, lúčky 8, šatka 8, v chalúpke 14 (v. r.), nítky 14, rúčku 14 (v. r.), rúskou 15, kostrnky 16, kolíbke 19, vlnky 27, zo záhradky 28, nôžkama 31 (v. r.), na hrádzku 58, pod jablonkou 62 (v. r.), žilky 67, bublinky 67, ostrôžky 68 (v. r.), perinka 87 (v. r.), hlávku 94.

-ička: mená osôb: mamička 6 (často), s ženičkou 6 (v. r.), matičkou 7, sestričkám 8 (často), o... paničke 9, dievčičky 19 (často), vdovička 20 (v. r.), stvoričku 20, Evičku 22, babičky 23, Haničku 27 (v. r.); mená zvieracie: husičky 19 (v. r.), holubičku 22 (v. r.), kurička 29, rybičiek 69, ovčičkami 5; mená vecí: hlavička

5 (často), po lúčičkách 5, na vodičke 9 (často), zemičku 13, nožičky 13, kapličkám 15 (v. r.), v sukničke 19 (v. r.), hviezdíčky 23, slzička 27 (v. r.) cestička 39 (v. r.), krvička 39, rosička 39, u studničky 39 (v. r.), iskrička 48, zornička 62 (v. r.), šablíčka 64 (v. r.), trávičku 66, kabaničku 67 (v. r.), pšeničku 68, skleničky 68, lodička 77, horička 99.

-*ôčka*, -*očka* -*ečka*: mená osôb: Hanôčky 16, frajerôčku 28, frajerečky 69; mená vecí: valašôčka 6, dolinôčkou 13 (v. r.), nitôčky 14, triesočky 17 (v. r.), knižočka 21, cengáročky 25, kytôčky 28, na píšťelôčke 50, z kolíbečky 51, chalupečka 57, bylôčka 98, hrstočka 105; mená pochopové: s novinôčkou 13, o starobôčke 50, Hodinôčka 63 ap.

-*ica*: na sukniči 25.

-*ena*, -*enka*: mamenka 55 (v. r.), Mamuriena 107.

3. Substantíva stredného rodu prichodia ako deminutívne s týmito príponami:

-*a*, -*ä*: vtáča 97, šipä 33, chůďa 15, lísta 89, (lísta a šipä možno kolektíva, lebo v básni je: šipä veľkô).

-*iatko*, -*atko*: koničatko 11, dievčatká 14 (často), teliatko 15, so srniatkami 73, sokolčiatka 87 (v. r.), Na ... nebožiatka 60.

-*ko*: lička 28, pierko 28, decko 57, jablčko 60, očka 62 (v. r.), dietku 73, krýdelká 69, perká 92, žitko 102.

-*ečko*, -*ičko* (-*ičko*): slovíčko 8, perečko 28, za ... ranička 39, z okenečka 55, raničko 62, vajíčko 66, očička 68, srdiečko 26 (v. r.), slniečko 38; ojedinelé na -*enko*: srdienka 45.

II. Prídavné mená prichodia ako deminutívne s týmito príponami:

-*učký*, -*ičký*: biednučká mamička 7, staričká 21, bielučkými 29, v svete celučkom 51, Večierok tichučký 52 (v. r.), maličký stromček 60 (v. r.), na ... uzučkom smetisku 75. Sem patria tiež: každíčků 5, popod nebo samučkô 35.

-*učičký*, -*ičičký*: maličičký 13, každučičký deň 62, celučičký 75 ap.

Iné sú ešte: na skale černistej 10, mladuštičký 13, nádeju jedinkú 68, utešenká 73; i prídavné mená prisvojovacie, utvorené z deminutívnych podôb: starčekovu dušu 24, Šuhajkova pýcha 34, starkin ap.

III. Adverbiá prichodia ako deminutívne v týchto dokladoch: trošičku 5 (v. r.) pomaličky 5, od malička 7, trošička 21, trošku 30, tvrdulienko 62 (v. r.), ľahúčko ap.

IV. Slovesá prichodia ako deminutívne v týchto dokladoch: pobozká 13 (zdrobnenosť necítiť!), cupkaj 14, božkala 20, hladká 21, buvička 30, pokreskávajú 67 (v. r.), ťubkať 69, nemotkala 69, guľka 73 ap.

Rozsah tohto prehľadu, aj keď je dosť široký, vystihuje iba zhruba bohatstvo deminutív v poézii J. Kráľa. Nepomerne sa rozrastie pri vedomí, že mnohé nepoužijú sa iba raz, ale niekoľko ráz, ba i veľmi často. Na niektorých miestach veršov Kráľ ich hromadí a vytvára celé ich reťaze, pokým zas naopak, inde nachádzame ich ojedinele, alebo ich márne hľadáme. Z týchto okolností vysvitá, že básnik upotreboval zdrobnené tvary zámerne a vždy s istou funkciou. Preto ani ich značenie nie je vždy deminutívne, ale ako v ľudovej reči, a najmä v piesni, aj v Kráľových básňach podlieha zmenám, čo majú pôvod v známej snahe vložiť do významu slov odrazy evokácie citového tónu. Takto deminutíva Kráľove stávajú sa spolu aj eufemistickými prostriedkami a vystihujú citový vzťah básnikov k osobám alebo k veciam; nimi sa značenie slova zlepšuje alebo zhoršuje, ba dokonca podľa týchto dvoch základných významov vkladajú sa do užívania deminutíva rozličné city kladné alebo negatívne.

Keď s tohto stanoviska významovej funkcie prichodí skúmať zdrobnené podoby v tvorbe Kráľovej, treba si najskôr uvedomiť, že sme v oblasti, kde i snaha po presnom ustálení ľahko zlyhá, lebo nielen tvar sám, ale k nemu patriaca myšlienka a básnikov citový vzťah k tomu, o čom spieva, stáva sa tu rozhodujúcim kritériom značenia. Výsledok pozorovania môže byť, pravda, správny alebo často iba pravdepodobný a subjektívny, keďže citový odtienok, obsiahnutý v deminutíve, zo spomenutých príčin nemôže sa vždy spoľahlivo vystihnúť.

Lež i po týchto výhradách jednako je poučné pokúsiť sa o rozbor nevlastného značenia deminutív Kráľových, a tak ukázať, čo aj iba na jedinej typickej básni, čo vložil autor do významovej ich nosnosti:

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko.

boľavú hlavičku: Po dlhom blúdení je básnik na smrť ustatý a rád by si oprieť aj o tvrdý kameň „boľavú hlavičku“. Iba *poslutovať* ju možno, lebo je úbohá ako i celé telo, čo sa už ani hýbať nevládze.

v tichej dolinke po lúčičkách pastierik blúdi s ovčičkami...
v rodinke: Táto celá refaz deminutívnych foriem vyslovuje *milú náladu*; prítulnosť pastierovu k ovečkám prirovnáva k rodine, ktorej význam sa *zlepšuje* deminutívom.

každíčku zná menovať, každíčku zastáva (ovečku): Nezďôrazňuje a nestupňuje básnik iba opakovaním, ale i zdrobneným tvarom, lebo niet ani *jedinkej*, čo by si nevšímal.

... *dobrí, bystrí chlapci bučky preskakujú... kladú si ohníček, kúria si pomaličky, nóti im Janíček:* Srastajú s prírodou: ako ona je milá, tak aj pastieri sú predsa „dobrí a bystrí“ a tichúčko si nazívajú. Veselosť ich neopúšťa a sú silní. Pre charakteristiku ich vlády niet už deminutívnych foriem, ale takéto chlapské výrazy: „lámu kolesá“, ... „zdupnú ako capi“..., „idú sa najesť ďakde mäsa!“

valašôčku: Tento nielen charakterizačný, ale aj dikcionálne vystihnutý kontrast zmierni sa až na konci, keď ide o valašôčku, *najobľúbenejšieho priateľa valachov.*

mamičku (deti prosia) o *pesničku* (a potom povyskakujú) na *múrik:* Tento odsek doznieva na podobne *milú náladu*, ako sa začína. Deti prosia kohosi, čo im je *najdrahší*, o pesničku. *Idyličnosť* scény sa iba stupňuje, keď deti povyskakujú „na múrik“, aby boly čím počúvnejšie.

v... domčeku úprimná rodinka. Dobrý mužik s ženičkou (žije, ako) *dve halúžky:* Divný Janko pochádza, pravda, z jednoduchej, lež s ľudskej stránky vzornej rodiny. Preto sa *zďôrazňuje*, že jej „domček“ (tu naisto aj malý!) je na „milej rovinke“. Život tejto „rodinky“, „mužika“ a „ženičky“, prirovnáva sa zas, aby len čo najvypuklejšie boly všetky jej *vyznamenávajúce vlastnosti* k dvom „halúžkam“.

chlapček malý: Majú syna. Ich láska k nemu je dojemná. Želali by si, aby bol vždy len „chlapčekom malým“; chlapčekom azda preto, aby si zachoval pyľ *miloty* a „malým“ azda tiež v prenese-nom slova smysle.

(s plačom napomína ho) *biednučka mamička*: No ich radosť v žiaľ sa obráti, lebo keď dieťa povyrastie, ako by ani ich nebolo. Nadarmo ho otec trestá, jeho zlé vlastnosti sužujú mater. Iba *polutovať* ju možno, a preto „s plačom napomína ho biednučka mamička“.

nepovedal *slovička, sestričkám, strýčikovi, tatuškovi*: Keď tento čudný Janko príde po celodennom blúdení domov, zamŕknutý sadá si k večeri. Ani k *najbližším* sa neprihovori, hoci by si to zaslúžili, lebo čo má byť tomuto sťa cudzárvi *milsie* ako „strýčik, sestričky a šedivý tatuško“. Ale aký kontrast! On im nerozumie. Odbehne do noci.

Mesiačka (nieť, zmizly) *lúčky*: Nevidno ich, opustené je všetko; prichodí *polutovať dolinky*. Zlé živly panujú nad prírodou. Iba výrazy nijako nie deminutívne svojím značením môžu ich besnenie zachytiť. Preto „ovce vlka zvetrily, psi... vyjú, chvosty medzi nohy gundžovitě kryjú... a deti zbľačaly“.

(Junák zaspieva) *pesničku*, (pobozká) *zemičku* (a hodí sa) do *vodičky*: Pribehně k Váhu a dá sa zväbiť jasom očú zakliatej „paničky“ (pejoratívne!) do jeho priehlbne. Lúči sa so všetkým, čo mu *drahé*; po „pesničke“ pobozká „zemičku“ a hodí sa do „vodičky“, čo mu má privodiť spásu. Básnik ho ľutuje.

pastierik ide dolinôčkou... s novinôčkou: V podobne idylickom kraji ako na začiatku balady ide „pastierik“ „dolinôčkou“ so smutnou „novinôčkou“. Je veru úbohým pastierikom, čo nemôže pomôcť junákovi.

Opustil hlavičku (junák) a *vystrel nožičky... malý maličičký*: *Sústrast* pastierova je dojmavá a vyslovujú ju deminutíva. Opíše sa ním, ako chudák mládenec: „Opustil hlavičku a vystrel nožičky — a to taký malý, maličičký.“

(Zahynul) *Janiček mladuštičský* (i) *vetriček* (si to uvedomuje): Báseň sa končí po opise smrti junákovej tónom *ľútostivým*. Preto tak, lebo „Janiček“ bol „mladuštičský“. Aj príroda sa možno skrúca v žiaľ, keď prijme jeho telo. Ako by aj, povedzme, „vetriček“ tušil tragédiu, lebo akosi clivo podúva a zanáša v šumote hája, čo vari aj mŕtvy Janík počúva na brehu.

Takto viac-menej presvedčivo mohlo by sa pokračovať v skúmaní všetkých básní Janka Kráľa. Azda by sa odkryl celý významový systém jeho deminutív a určila prípadne i stupnica ich eufe-

mistického obsahu, a to či už v smere zlepšovania a či zhoršovania značenia. Najmä by sa, tuším, ukázalo, že je v nich väčšia hojnosť rozličných odtienkov melioratívnosti ako jej opaku, čo prichodí zriedkavejšie, lebo okrem deminutívnych podôb má pejoratívnosť so stránky kmeňoslovnej vhodnú možnosť uplatniť sa najmä i v slovách značenia zveličeného (na pr. vetrisko 11, smrečiska zrutného 73 ap.).

Napokon netreba obísť ani zvukovú hodnotu deminutív v básňach Kráľových, keď je už reč o ich vonkajšej forme, ku ktorým patrí aj básnická reč. I tu sa stávajú dôležitým činiteľom. Majú svojský vplyv, pravda, i v prostriedku verša, lež ich dôležitosť je výraznejšia v rýmoch. Náhodne vybrané, povedzme, tri básne ukážu nám túto úlohu deminutív ako básnických prostriedkov rýmových:

Bezbožné dievky: daždičku-hlavičku-sníčku-mamičku; kapličkám-dievčičkám (2 razy), Hanôčky-pod bôčky; daždiček-ohníček.

Zverbovaný: kabanička-dušička, daždička-Janička, jedinkú-hodinku; chodničky-Haničky, vodička-Hanička, rybičiek-dievčičiek, zornička-Janička.

Vysokourodzenému Pánovi, Pánu Ďurkovi Košuthovi: vajičko-jabíčko, utešenká-panenka, srniatkami-(kukučkami), maličký-pesničky, celučičký-iskričky, maličký-ručičky.

Po prezretí celého materiálu (nielen týchto ukážok) možno povedať, že J. Kráľ nevyhýbal sa deminutívam ako rýmom. Užíval ich asi v tej miere ako v prostriedku verša. Lež jednako i nevďojak môže tu skrsnúť predpoklad, či v niektorých prípadoch nie je deminutívum v tejto pozícii skôr z príčin číro akustických, teda bez ohľadu na svoje zdrobnené alebo eufemistické značenie. Aj keď sa nedá jednoducho vylúčiť táto možnosť, je predsa len dosť nepravdepodobná, lebo, ako sa zdá, funkcia zdrobnených slov tejto zbierky spojuje obyčajne obidva tieto zretele, a to súladne aj významový aj zvukový. A práve pre túto okolnosť sú deminutíva takou hodnotnou složkou poezie tohto význačného básnika školy Štúrovej.

Česká gramatika a český slovník nie sú naše, a tak pre túto príčinu my sa s nimi uspokojit nemôžeme, ale vlastnú gramatiku a vlastný slovník mať musíme.

Ludovít Štúr.

ZO SLOVENSKEJ SKLADBY.

(Pokračovanie.)

O jednočlenných vetách nominálnych (menných) odkazujem tiež na SR I, 25 a nasl., kde autor (Letz) uvádza hojne doklady a taktiež literatúry. Tu podávame len niekoľko všeobecných poznámok.

Jednočlenné menné vety môžu byť holé, rozvité a rozšírené. Mennou vetou môže byť každý druh slov okrem určitého tvaru slovesa, ktorý býva vetou verbálnou (slovesnou), na pr.: A vy ste kde? *Tu.* (Taj. tamže 37.) Veľa sa vás vrátilo domov? *Veľa.* (Jil., V. pád 80.) *Preds!* a bolestný ston vydral sa jej z pŕs. (Taj. I, 70.) Zapredali ste nás! *Kto? Ty,* ty druhý muránsky Baššo! — nachráka mu Sieden pred oči. (Ráz., Julia I, 43.)

Rozvité menné vety: *Noc búrlivá.* (Podj., Bal. 13.) To je ona. *Plexova Zuzka.* (Kuk. XI, 10.) Čerti... *Mátohy akési...* No veď ja... hehe... (Jil., V. pád 52.) *Taký posmech!* — mrzi sa Ruttkay. (Ráz., Julia I, 52.) *Pre Kristove rany! Ľaničko môj,* čože to urobili s vami? (Jégé, Adam Š. 4.)

Za rozšírené menné vety by som pokladal na pr. tieto: *Na pravo kozub, ohnisko, nad ním drevený dymník.* (Taj. VII, 137.) *Ticho, chlapi!* Zlocha skríkne. Klobúk všetci dolu! (Podj., Bal. 26.) *A zdravý, bez škody.* Chvala Bohu! (Jil., V. pád 15.)

No s druhej strany môžeme tie vety pokladať i za súvetia priradené (parataktické), utvorené z menných viet.

Ak by sme chceli lipieť stroho na stanovisku logickom a obsahovom, to by sme jednočlenné vety všetky, nevynímajúc ani citoslovné a z menných vokativy, museli pokladať vlastne len za elipsy, úspory v jazykovom vyjadrovaní. No keď sa postavíme viac na stanovisko formalistické, to za jednočlenné menné vety musíme pokladať i takéto eliptické prisudky: *Štát. ľud. škola. Reálne gymnázium. Dovidenia! Hurbanovci vo väzení. Pomoc! Kasa! platiť!*

Menné vety môžu byť:

a) *oznamovacie:* Áno, áno, bol si na bojišti? *Žiadna odpoveď.* (Jil., V. pád 41.) Načože sú vám peniaze? *Prepíť.* (Taj. VIII, 7.) *Doma,* odpovedá pomaly. (Jil., V. pád 80.) *Tma, Zima. Život bez života.* Hu! (P. Tóth I, 118.) Kto spí? ... *Národ.* Hu! (Tamže 122.)

Jeseň, jeseň... proti zime listku konár neutríme... (Podj., Bal. 22.) Praskne výstrel druhý. *I tretí*. A zasa ticho. (Ráz., Julia I, 58.)

b) *zvolacie; rozkazovacie*: Peter je! *Peter z mlyna...* Má čiapku a fľak nad okom. (Hronský, Chl. 285.) Ty hlúpa! *črievice dnes, črievice!* (Timr., Chud. rodina 28.) Nie, nepriznal by sa jej. *Taká roba!* (Kuk. XI, 10.) *Originálna figúrka, tento Zobček!* (Kuk. tamže 54.) *Rozsobáš!* zaškaredil sa Turák. (Vaj. IV, 93.) Hore sa, *Slováci*, hore sa! (Chalupka.) *Gašpar, Gašpar!* — obráti sa pani nervózne. (Ráz., Julia I, 2.) *Pravda!* duši sa tribún Banák, snažiac sa prekričať ostatných. (Tamže 40.) *Pst! ticho...* nebudíme spiacich (Tóth I, 121.) *Hody, Štedrý večer*, ktože by sa neradoval? (Kuk. XII, 103.)

c) *želacie*: Žandár (ticho). *Dobrý večer!* (Taj. VIII, 53.) *Sláva Hurbanovi!* (P. Tóth I, 116.) Mnoho želačích viet jednočlenných počut v sklepoch, na trhu na pr.: *Kilo soli! Liter mlieka! Dva oštiepky!* Atd. Iné doklady. S *Bohom*, pán Sidlinčan. (P. Tóth I, 117.) Tak už by ma rád pochovať, rád, ... *Nuž Božia vôľa!* (Taj. I, 27.)

d) *opytovacie*: *Rozsobášil? Ako?* Veď to veľa stojí. (Taj. VIII, 169.) „*Spiritus?*“ vytiahol jeden s radosťou fľašku a druhý sa pýtal baču zkaďe je. (Taj. I, 95.) *A svedomie? A deti?* Na to sa nepomyslí. (Taj. I, 127.) Ktože, *moje dieťa?* (Podj., Bal. 92.) *Kto?* — hľadia na seba dámy udiveno. *Aký blázon?* — vypne sa chlapčisko proti bratovi. (Ráz., Julia I, 1.)

Opytovacie jednočlenné vety môžeme pokladať za elipsu, ktorá vzniká tým, že sa mimovoľne vystríhame opakovania v úsečnom prúde hovoru pri afektoch tých slov, ktoré vyslovuje predchádzajúca veta, na pr.: Treba biť. *Koho?* (Jíl., V. pád 90.) Uvedená elipsa *Koho?* mala znieť plne: *Koho mám biť?* alebo *Koho treba biť?*

Elipsu „*Koho?*“ z citátu od Jilemnického ako vetu emocionálne prifarbeného štýlu treba pokladať za porušené vetné klíšé plnej formy „*Koho treba biť*“ alebo „*Koho mám biť*“. Sémantický sú obe formy totožné, ale formálne sú odlišné. Takémuto zjaveniu hovoriame asymetrický dualizmus. Viď o tomto podrobnejšie hlavne Karcevského stať *Du dualism asymétrique du signe linguistique* v *Travaux du cercle linguistique de Prague I*, 88 a nasl. a Skaličkovu štúdiu: *Asymetrický dualismus jazykových jednotek* (Naše reč XIX, 296 a nasl.).

Elipsa (úspora, porušené vetné klišé) v jazyku nastáva ešte v týchto prípadoch:

1. porozumenie napomáhajú ostatné výrazy, okolie (milieu elipsy), na pr.: „*A mne toto robíť!*“ rozhorlil som sa svätým ohňom. (Kuk. XI, 11.) Áno, áno, bol si na bojišti? *Žiadna odpoveď* (t. j. neprichádza). (Jíl., V. pád 41.) *Ráno vstávať do dňa, lihať neskoro.* (Kuk. V, 7.) „*Pochválen...*“ *Na veka!* Vitajte. (Jíl., V. pád 48.) Poradíme sa. *Len čím skôr!* (Hronský, Chl. 474.) *Darmo vlúdne pokusy*, pane kráľu, ver! (Hv. VI, 87.)

2. porozumenie napomáha situácia: macocha... zas ju... až zranila, pozrite! *Boľká, špie — dúchnite...* (Hv. VI, 121.) *Ty — otca?* Maťo, Pána Boha sa nehanbíš? (Jíl., V. pád 93.) *Vták*, pán urodzený, priadka. (Hv. VI, 156.) Juro, *zle mi — chytro vody!* (Hv. tamže 164.) *Pomoc!*... volám. (Hv. tamže 166.) *Stôl sem! písať, náčinie...* (Tamže 89.)

Podobné situačné elipsy sú firemné nápisy, pozdravy, tituly kníh a pod.

3. porozumenie napomáha intonácia vety v rozhovore: *Priechod zahradený!* kto to slýchal? (Hv. VI, 15.) *Koľká pýcha!* (Tamže 15.) *Jaj! koľká rosa!* (Tamže 17.) *Ešte mi vi!* (Hiadef.) *Krisce počesení*, to je s vami! (Hiadef.) Aj ty ešte? (Jíl., V. pád 88.)

Z intonácie a zo situácie porozumievame elipsám, ktoré štylistiky nazývajú *apozio péza*, na pr.: *Aby tá! Bodať tá!* etc. Pravda, vynechané časti môžu byť individuálne doplňované. Neboj sa, Ondriš môj, obráti i jeho Pán Boh, *bodať sa...* Ale nebudem na takýto deň hrešiť. (Taj. VIII, 210.) *Ja im dám...* (Taj. tamže 21.) *Boha ti...* Ameň si mŕtvy. (Tamže 71.) *Bodajs'...* ho za vlásky s nôh strhla, vliekla tak... (Hv. VI, 121.) Pustiš ho — boží dar? *sto striel ti do rebár!* (Hv. tamže 141.)

Apozio péza (skracovanie viet nedopovedaním konca) môže mať niekoľko príčin:

a) vynechá sa skatologický výraz, ako v citáte od Taj. „*Boha ti...*“

b) príčinou vynechania je tabu (strach zo slov), na pr.: *Bodajs'...*

c) narušené, ale už ustrnuté vetné klišé, na pr.: *Pán Boh dať!*

Lenže poslednou vetou by sme sa dostali už k vetám dvojčlenným a skôr, ako by sme rokovali o dvojčlenných vetách, musíme si prebrať ešte vety verbálne jednočlenné.

Tieto sú zhruba trojakého druhu:

1. imperatívy, ako: *Čuš! Čušte! Vitajte! Hybajte!*
2. verbálne bezpodmetné, ktorými vyslovujeme prírodné zjavy, na pr.: *Prší. Blýska sa. Hrná.*

3. staré jednočlenné slovesné vety, ktorých vetná funkcia dnes je už skoro len adverbialná, na pr.: *Vraj do služby ju vzali.* (Taj. VIII, 211.) *Veru* na to treba čistý rozum. (Tamže 102.) Hja, *veru* zje. (Tamže 31.) *Vari* svadbu robíte? (Taj. tamže 201.) *Vari* ja, mojej Aničke roztomilej? (Tamže 61.) Jaj, veď by ju *vari* zjedol. (Tamže 63.) *Vraj*, dráb nech neotrizní... (Hv. VI, 78.) Čitateľ Vášho úvodníka, myslím, právom sa Vás môže opýtať, či ste, *reci*, ozaj presvedčený, že táto generácia spí svoj večný spánok na rozličných bojištiach svetovej vojny? (Sl. hlas I, č. 91, str. 6, stĺpec 4.)

Z uvedených jednočlenných viet najsamostatnejšie sú podnes *reci* a *vraj*. Prvé je starý imperatív od slovesa *riečť*, kým v češtine je *rei*. (I toto je doklad, že slovenčina neprijemný shrk spoluhlások so začiatočnými plynnými *r*, *l*-kombinačne štruktúrálnym zákonom slovenčiny sa priečiaci rozráža vsunutím sprievodného — sva-rabhaktického — vokálu. Viď o tomto: Bartek, Príspevok k dejinám slovenčiny v Sborníku LVO pri SSV, roč. III, sv. 1—2, Trnava 1936, str. 76 a nasl.) Druhé je 3. os. sg. od slovesa *vraviť* (čo zasa kombinatórnymi zmenami z *praviť*): *vravi* > *vraji* > *vraj*.

Ako sme z príkladov videli, obe tieto vetné vsuvky pocitujú naši spisovatelia ako vetné ekvivalenty, preto ich oddeľujú čiar-kou.

Nie tak sa deje s *veru* a *vari*, hoc aspoň prvé by malo byť oddelené čiarkou od ostatných častí vety. V druhom (*vari*) dnes už *veru* necítíme sloveso, tým menej vsunutú vetu verbálnu jedno-člennú.

Výraz *veru* môže byť dvojakého pôvodu:

1. buď je zvyškom slovesným ako 1. os. sg. na -o > u m. zo-všeobecnenej slovenskej koncovky primárnej slovies bezpriznako-vých -m: *vediem, pečiem* podľa *viem, mám*.

2. buď je akuz. subst. viera proziopézou (vynechaním začiatku frázy, slova) z tabu miesto „na moj’ veru“ len „*veru*“. Za tento predpoklad hovorí fakt, že plná fráza „na moj’ veru“ jestvuje po-dnes a je rovnocenná fráze „na moj’ dušu“.

Výraz *vari* (apokopovaný: *var*) je zvyškom ako imper. 2. os. sg. slovesa *variti* = chrániť, vystríhať, predstíhať (nemá nič spo-ločného s *varit* = kochen, főzni). Je v rodine s nemeckým *warnen*.

V slovanských jazykoch je doložené hojne. Tak v staroslovienskom jazyku *variti* znamenalo *predstihnúť*. Máme ho v r. *predvariť* = predísť, z čoho adjektívum a adverbium *predvariteľnýj predvariteľno*. Najdeme ho v bulh. *predvarjam* = predchádzať; v srb. *pred-variti* = predstihnúť atď.

Hociktorá z uvedených viet s *vari* môže mať svoju sémantickú korelátu vo vete, v ktorej *vari* nahradíme dnešným našim korešpondentom slovesa *variť*, na pr.: Jaj, veď by ju *vari* zjedol = Jaj, veď by ju, *chráň*, zjedol alebo Jaj, veď by ju, *vystrihaj*, zjedol. Iná: *Vari* ja, mojej Aničke roztomilej? — *Božechráň* (*Božeuchovaj, predstihni*), ja, mojej Aničke roztomilej? — Ešte dnes jestvuje v ľudovom jazyku: *Bože, vari* ja by jej ublížil? Keď v tejto vete nahradíme „*vari*“ dnešným jeho našim korešpondentom, dostaneme pravý smysel vety, na ktorý sa, pravda, dnes už zabudlo: *Bože, chráň*, ja by jej ublížil? Dnes čujeme vo *vari* skôr už len akúsi opytovaciu príslovku, rovnú často s *či*.

Teda kedysi mal výraz *vari* vo vete funkciu *imperatívu dôverylosti*, ale zub času ho degradoval na holú partikulu opytovaciu alebo na príslovku spôsobu, korešpondujúcu s *hádám*, ktoré je vlastne tiež sloveso, a to 1. os. sg. od *hádať*, a malo tiež kedysi samostatnú vetnú platnosť, čiže bolo vetou jednočlennou verbálnou, čo dnes už vonkoncom nečujeme v ňom, keďže v našom jazykovom vedomí existuje už len ako sekundárna partikula príslovková.

Z toho, čo sme uviedli, môžeme vyvodiť, že spomenuté *vari, reci, reku, vraj, hádám*, dnes už vypáchnuté tvary slovies, bývaly kedysi jednočlennými verbálnymi vetami. Ak predpokladáme, že *veru* je starý tvar 1. os. sg. slovesa *veriť*, to načím ho tiež pokladať za zvyšok vety verbálnej, ale ak ho máme za akuz. subst. *viera*, to ho treba pokladať za zvyšok vety nominálnej.

Tolkoto o jednočlenných vetách.

(Pokračovanie.)

Kto pozná reč ľudu, toho naveky oduševní jej naprostá srozumiteľnosť a jasnosť.

Ja sa nazdávam, že sa gramatikár a slovníkár slovenský iba vtedy ocíti na pevnej pôde, keď sa zriekne pobočných ohľadov, ohľadov na češtinu, a keď sa postaví na pôdu živého jazyka slovenského, na pôdu toho jazyka, ktorý každodenne počúvame z úst ľudu slovenského.

Samo Czambel.

ZO ŠKOLSKÉJ SLOVENČINY.

Ukážka či **ukážka**? — Do vydania Pravidiel slk. pravopisu sa upotreboval len tvar *ukážka* na slovenských školách, ale od ich vydania, ako uzákoniť formu „ukážka“, domáca *ukážka* zo škôl vonkoncom vymizla a na jej miesto prišla nedomáca „*ukážka*“. *Ukážka* jej ustupuje aj inde mimo školy. Často do pokúšenia sa prichádza aj tam, kde sa ináč až úzkostlivo dbá na charakter slovenskej spisovnej reči. Do pomykova uvádza najmä to, že tvar „ukážka“ akosi zjavnejšie súvisí so slovesom *ukázať*, hoci *ukážka* je priam tak tvoreným deverbatívom od toho istého slovesa, lenže s hláskoslovnou zmenou *z > ž*. — Náležite vysvetliť zmäkčenie *z > ž* značí vlastne dokázať, že *ukážka* nie je „pochybený tvar“, ako to bol pred rokmi napísal Smetana v Slovenských pohľadoch (XVII, 243). Jemu sa nepozdával správny tvar *ukážka*, lež „ukážka“, lebo si zachováva tvrdú spoluhlásku *z*, ktorá je v slovese *ukázať*, podobne, ako ju zachová i deverbatívum *kolíska* od *kolísať*, *páska* od *pásať*.¹ Mäkké *ž* pred priponou *-ka* v tvare *ukážka* vysvetľuje vplyvom deverbatív typu *prekážka*, *urážka*, pri ktorých *ž* je celkom oprávnené, keďže pochádza od sloves, kde je už *ž*: *prekážať*, *urážať*. Táto Smetanom predpokladaná analogia má slabiny v tom, že pri slovese *ukázať* bolo vždy tvrdé *z*; keby bolo aspoň polomäkké *ž*, bol by jeho predpoklad prijateľnejší. Aj keď dopustíme, že *ukážka* naozaj vznikla analogiou spomínaného typu deverbatív, ktorých je ináč množstvo², ani vtedy nebolo mu označiť tvar *ukážka* za „pochybený“, keďže sa všeobecne užíva na celej oblasti slovenského jazyka a ešte aj na území menšej časti Moravy³, kde vlastne zasahovala oblasť slovenského jazyka. Práve preto, že je to forma celoslovenská, nemožno ju len tak naľahko zatracovať, aj keď nie je taká „práve ako v češtine“, ale treba ju vysvetliť, znova prijať do spisovnej reči a uzákoniť.

Azda istejší výklad bude, že mäkčenie *z > ž* nenastalo analo-

¹ Slovo *páska* sotva je ľudové.

² Na príklad: *svážka* — *svázať*, *prevážka* (Bánovce) — *prevážať*, *vyhrážka* — *vyhrážať*, *narážka* — *narážať*, *srážka* — *srážať*, *rážka* (Turiec) — *(za)rážať*, *prekážka* — *prekážať*, *zanáška* (mlyn: terminológia) — *zanášať*.

³ Bartoš, Dialektický slovník.

giou, ale vplyvom *o* v koncovke *-vka*, teda *ukáz-vka* > *ukážka*. Mäkké *ž* nie je tu vo forme *ukážka* nejake náhodné alebo ojedinelé, keďže je i v ostatných všetkých deverbatívach s príponou *-ka*, nakoľko sa v ľudovej reči utvorily; okrem *ukážka* je *zakážka*⁴ (od *zakázať*) a dialektický tvar *pokiažka*⁵ (od *pokiazať*). Formy *preukážka* a *poukážka* nie sú ľudové, domáce, lež prevzaté z češtiny ako kultúrne slová, za ktoré by sme mali mať v slovenčine *preukážka* a *poukážka*.⁶ Lenže tieto dve slová sotva by sa vžily.

Nakoľko spôsob mäkčenia *z* > *ž* v skupine *z* + *vka* nie je len taký náhodný, ale organický, jasne potvrdzujú aj deverbatíva takisto tvorené od iných slovies, ktorých kmeň je podobne zakončený sykavou spoluhláskou, ako: *práška*⁷ od *prasiť sa*, *kýška* — *kysnúť*, *nákyška*⁸ — *nakysnúť*, *triaška* — *triasť sa*, *ohláška*⁹ — *ohlá-*

⁴ *Zakážka* je slovo, známe z nárečí. Spisovateľ J. C. Hronský, keď som sa ho na toto slovo dopytoval, vysvetľoval mi, že značí na strednom Slovensku zakázané miesto, kde sa nesmie chodiť. Obyčajne *zakážka* býva označená chvojkou, zapichnutou do role, že sa tade nesmie chodiť, prípadne pást statok. Ten istý význam mi priniesly aj žiačky od staršieho chlapa z Ľudu, akiste z okolia Martina, podľa neho: „*Zakážka* je nepriepustné miesto.“ Dalej pod *zakážkou* sa rozumie aj povolávanie k richtárovi na povinné obecné práce, čo sa označuje výrazom: „Richtár dal vybubnovať *zakážku*.“ Na sloveso *zakázať* vo význame *povolávať* J. C. Hronský mi uviedol vety: *Zakázali* ho k richtárovi. *Zakázáť* (= obecný sluha) ide *zakázať* na farské orať. Sám poznám *zakážku* zo západného Slovenska, kde žije len vo význame *pod zakážkou*: Chodieval do krémy ako *pod zakážkou* (úzus z Bánoviec). On sa ti musí jednoducho vadiť, dohadovať, to je uňho ako *pod zakážkou* (úzus). V okolí Skalice *zakážka* sa užíva vo význame „objednávka“, ako mi to píše skalický rodák prof. Štefan Leskovský: „robiť niečo na *zakážku*, *zakázať si* niečo; na pr.: obuvník robí na *zakážku*.“ To isté mi potvrdil aj dr. Ľudovít Novák, rodák zo Skalice.

⁵ Doklad mi je známy zo Súpisu (II, 130): ...vidja' zlatje jablka... „To je krása“, povje kráľov syn, „poďme a odtrhnime na *pokjažku*.“

⁶ Za „*poukážka*“ v ľudovej reči sa užíva lat. *asignácia*. Tvar *poukážka* nachádza sa u Kukučina (XVI, 76), ale to pozmenil korektor; v origináli je *poukážka*.

⁷ *Práška* v okolí Bánoviec a Prievidze značí *prasnú sviňu*; v Turci za *prášku* sa užíva *prasnica*.

⁸ Na západnom Slovensku *nákyška* = kus cesta na nakysnutie chleba; v Turci *nácesta*.

⁹ Doklad uvádzam len vzhľadom na západné nárečie (Bánovce), kde deverbatívum *ohláška* treba odvodzovať od *ohlásiť*, keďže tvaru *ohlášat* tam niet. Upotrebuje sa pomnožná forma *ohlášky*: „Už mu vyšly prvé *ohlášky*.“

sit. Dalej na to, že tieto formy, najmä však *ukážka* takto vznikla, nepriamo poukazuje aj česká forma *vyhrůžka*, nakoľko ju podobne treba odvoliť od slovesa *vyhroziti*, kde tiež spoluhláska *z* pred *-ka* (*-bka*) musela sa zmäknúť a pritom predchádzajúca samohláska sa predĺžila, teda *vyhroz* + *bka* > *vyhrůžka*. V našom prípade mäkčenie spoluhlásky *z* > *ž* vo forme *ukážka* pomáha dokázať aj fakt, že je to podľa všetkého jav veľmi starý, ako je aj *krštenie*, ktoré tiež žije v ľudovej reči. Forma *ukážka* patrí medzi slová staršej vrstvy, čoho je zjavným znakom práve mäkké *ž*. Takto potom *ukážka* nejaví sa ako „pochybený tvar“, lež ako pôvodné slovenské slovo, ktoré má oporu i v slove *zakážka*, a preto niet ani príčiny, prečo by sme ich mali zo spisovnej reči vytvárať.

Keď sa s tohto stanoviska dívame na tvar *ukážka*, ľahko pochopiť, prečo sa aj naďalej proti Pravidlám slk. pravopisu chceme pridržať slovenskej formy *ukážka*. Keby sme sa jej vzdali, opustili by sme dobrú slovenskú formu, a tak naštrbili spisovný úzus, ktorý bol pred vydaním Pravidiel. Tu ide o čistočistý archaizmus, akých je viacej v slovenčine. Ak sa ostatných nevzdávame, ako je na príklad *priehrstie*, *krštenie* a pod., aj keď sa odchyľujú od češtiny, tak sa nám nemožno ani vzdať pôvodného tvaru *ukážka*, pravda, ak chceme byť v tomto dôslední. Nijako nemá významu hájiť so Smetanom pre slovenčinu formu „*ukážka*“ ako analogický tvar podľa typu deverbatív *kolíska* — *kolísať*, lebo to je deverbatívum zaiste novšieho typu, keďže sa syková hláska s nezmäkčila. Najlepšie o tom, že *ukážka* je dobré slovenské slovo, svedčí, hoci nepriamo, aj Vlček, keďže ju neobišiel, ale použil v svojich Dejinách literatúry slovenskej.¹⁰ Prichodí sa nám čudovať, prečo ju obišli v Pravidlách slk. pravopisu, keď ju Vlček, ktorý dôkladne znal obidva spisovné jazyky, pre slovenčinu uznával za jedine súcu formu. Vlček neišiel naštrbovať starú spisovnú tradíciu, tiahnuce sa od Bernoláka. Tvar *ukážka* je v starších slovníkoch: ako u Bernoláka i so *zakážka*, u Jančoviča, u Loosa, u Pechány, v Czamblovej Rukováti spisovnej reči slovenskej. U dobrých spisovateľov je *ukážka*, na pr.: z cukrových (oplátok) zostalo len kofkosi, ako na *ukážku* (Kuk. VII, 100), Jablík nevidno ani na *ukážku* (XXII, 50), princípál zapísal so pár pesničiek, aby sme mali aspoň *ukážku* (Taj. IV, 158), Na *ukážku* zo spolkového života nášho

¹⁰ V kontexte: Palkovič... predkladal obecnstvu... gazdovské drobníčky a *ukážky* z maďarských a nemeckých novín (vyd. z r. 1923, str. 87).

z výročitej zprávy zapisovateľa (Emil Stodola, Prelom, str. 27). I v Polívkovom Súpise slovenských rozprávok sa dôsledne užíva *ukážka*: Na *ukážku* odpisujeme úvod (III, 323). Tak sa písavalo v mátičných vydaniach pred Pravidlami slk. pravopisu. Viac dokladov dalo by sa uviesť z reči ľudovej, ako na príklad: Doneste dve-tri jablká na *ukážku*, potom možno kúpim (úzus); v nej je tiež dialektický tvar *ukiažka* (Prievidza, Turiec). Má ho aj Hodža v svojom spise Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo: aši krajšja básňirstva *ukjažka*, jakú Holí visvjetin (79), ktorej (slovenskej reči) *ukjažku* Kolár v knihe „Zpjevanuok“ (81), Najistejšja *ukjažka* toho (uveďenia slovenčiny) budú podarenje spisi Sloven-skje (94).

Podľa všetkého, čo sme tu uviedli, možno uviesť do Pravidiel slk. pravopisu iba formu *ukážka*, lebo len ona slovenčine vyhovuje.

Henrich Bartek:

SPISOVNY JAZYK SLOVENSKÝ.

(Dokončenie.)

Šesť kapitoliek venoval Stanislav Pravidlám slovenského pravopisu a bojom okolo nich. Lojálne uznáva: „A tak často sa bolo opierať o nevedecké meritko, t. zv. *ciť*, ktorý ani všetci členovia komisie (rozumnej mátičnej pravopisnej komisie na čele s V. Vážným, pozn. moja) nemali a nemohli mať rovnaký; úzus nebol tiež vždy, a vo všetkom ani ustálený ani jasný, ba niekedy ani nie známy.“ (Str. 73.) „Členovia komisie — čo v týchto okolnostiach je samozrejmé — mali často výber a teda i rôzne mienky a návrhy na uzákonenie tohoto alebo oného tvaru. Nad mnohými zjavmi, ktoré sa povrchnému pozorovateľovi môžu zdať malichernými, dlho uvažovali, kým sa rozhodli. Neraz sa muselo rozhodovať nevedecky, hlasovaním.“ (Str. 74.) Potom Stanislav spomína „Úpravy pravopisnej komisie Matice slovenskej“ i pochvalu Pravidiel z pera L. Nováka. Napokon preberá „Boje o pravopis a Pravidlá“. Začína ich mojím článkom v Slovenských pohľadoch (roč. 1931, str. 579—586), kde som v krátkej recenzii v rubrike Knihy a časopisy poukázal na dobré i chybné stránky Pravidiel slovenského pravopisu. Stanislav niektoré moje námietky uznáva za správne, niektoré zas nepokladá za dosť odôvodnené s vedeckej stránky. Nechcem sa k veci vracaf podrobne. Konštatujem len, že recenziu Pravidiel slovenského pravopisu napísal som na vyzvanie tajomníka Matice slovenskej a

redaktora Slovenských pohľadov dr. Štefana Krčméryho, s ktorým v lete roku 1931 prežili sme trpké sklamanie, keď sme prezerali jednotlivé už vytlačené hárky Pravidiel slk. pravopisu, ktorý sa v podstatných veciach odchyľoval od matičnej jazykovej praxe, vybudovanej na Czamblovej Rukováti. Václav Vážný ako predseda Jazykového odboru i pravopisnej komisie Matice slovenskej postupoval veľmi autoritatívne. Dokonca ani členom Jazykového odboru nepredložil nové Pravidlá na schválenie. Preto nie div, že tajomník Matice slovenskej, ktorý nebol členom pravopisnej komisie, pokladal za potrebné, aby niekto tilmočil stanovisko vedúcich činiteľov Matice slovenskej. Voľba padla na mňa, lebo som bol členom Jazykového odboru. V krátkej recenzii, ktorá mala zahľadiť neprijemný dojem z Pravidiel slk. pravopisu hneď pri ich vydaní, nemohol som rozviesť a naširoko odôvodniť všetky námietky proti Pravidlám. Recenziu som písal pre beletristický mesačník a podľa toho som sa i spravoval. Konkrétne námietky, čo som vyslovil proti Pravidlám, po čase v rozličných článkoch a poznámkach som dostatočne rozviedol a odôvodnil, takže nebudem sa nimi už zaoberať. Pre zaujímavosť odcitujem aspoň záver svojho článku: „Nemohli sme v tomto krátkom posudku vyčerpať všetky námietky a poukázať dopodrobna na slabé stránky pravopisu, ktorý pri tom jednako len prináša i mnohé dobré úpravy. „Pravidlá slovenského pravopisu“ majú pečať kolektívnej práce, chybuje im jednotiaci princíp, posudzovanie rečových zjavov s rovnakého hľadiska; sú v nich i nedôslednosti, spôsobené istotne nedostatkom presných linguistických kritérií. Škoda, že pravopisný slovník nie je „brusom“ správnej slovenčiny, lebo sa všeobecne očakávalo, že presne vymedzí užívanie slov a väzieb a určí, čo je správne a čo je zlé. V tomto smere pravopisný slovník nevyniká nad Czamblovu „Rukovať“, v ktorej autor neváhal odmietat chybné slová a tvary. Z pravidiel sa nikto dobre po slovensky nenaučí, a nie je to ani ich cieľom, keďže majú byť len ukazovateľom správneho písania. Pravopisné pravidlá otvoríme iba vtedy, keď si nebudeme môcť poradiť s písaním niektorého slova. Pravopisná komisia nestvorila „pevného systému“ a dáva reči viacej slobody vo vývine, ako by azda bolo zdravé. Najmä v hláskosloví, v kvantite a v nových slovách badať až škodlivú voľnosť. „Pravidlá slovenského pravopisu“ nesmú ostať jedinou jazykovednou prácou Matice Slovenskej. Pokladám za veľmi dôležité, aby sa pred novým vydaním pravopisu preštudovaly niektoré dôležitejšie fonetické princípy slovenčiny a jej nárečí. Chystá sa síce veľký slovník slovenský a študuje sa dialektický materiál, ale hlavné je mať dôkladnú gramatiku slovenského jazyka, ktorá by bola zároveň očistcom literárnej slovenčiny. Nové a definitívne zmeny v pravopise možno vykonať len vtedy, keď budeme mať naporúdzi vedecké monografie o živéj reči. Ale toto je už úloha mladej slovenskej lingvi-

stickej generácie, ktorá sa akosi pomaly hlási k práci a nemá potrebného záujmu o praktické otázky gramatické. Pokým nebudeme mať nové práce o slovenčine, zatiaľ každý pravopis bude nepresný a nevyhovujúci. Dúfame však, že jazykový odbor Matice Slovenskej bude vedieť vhodne doplniť terajšiu pravopisnú komisiu mladými filológmi, od ktorých závisí osud opraveného vydania „Pravidliel“. Som presvedčený, že jazykový odbor Matice Slovenskej s vďakou prijme všetky upozornenia, ktoré dostane od nášho obecnstva, tak že druhé vydanie pravopisu bude dokonalejšie ako toto.“ (SP XLVII, 585—6.)

Poznamenať načím, že nielen tento záver mojej recenzie, ale celú prečítal si V. Vážný ešte v rukopise. A uznal, že moje námietky proti Pravidlám slk. pravopisu sú závažné. V tom čase nedalo sa ešte predvídať, že kritika Pravidliel sa i nevdojak stane signálom pre boj za čistotu jazykovú a že slovenská verejnosť chyby v Pravidlách slk. pravopisu bude pokladať za celkom zrejmy útok proti slovenčine. Niekedy azda nezaujatý historik spisovnej slovenčiny povie nestranný posudok o celej veci. Preto ju rozoberať nebudeme.

Po vydaní kritiky Pravidliel slk. pravopisu splnilo sa to, čo bolo nevyhnutné. Po povestnom shromaždení 12. mája 1932 v Matici slovenskej Jazykový odbor bol doplnený novými členmi, tohož keď niektorí členovia z neho vystúpili. Od tých čias v porovnaní s predchádzajúcim obdobím podstatne sa zveľadila slovenská jazykoveda. V Matici slovenskej i mimo nej vyšly hodnotné lingvistické diela, štúdie a články, ktoré prehĺbili naše znalosti o slovenčine. Terajší ruch v slovenskej jazykovede je dobrým predpokladom pre ďalší rozvoj, ktorému ani neškodí, že sú tu dve skupiny, čo neraz stoja proti sebe: matičná a univerzitná. Pravda, čo sa týka kultúry spisovnej slovenčiny, univerzitná skupina (vlastne len V. Vážný a Ján Stanislav) obmedzuje sa iba na kritiku našej činnosti a do normotvornej práce nezasahuje. Kritika, i keď nie je dobromyseľná, môže v jednom-druhom osožiť, ba i povzbudiť tých, čo sa dozvedia mienku protivníkovu, a preto i nás zaujíma stanovisko J. Stanislava k práci Slovenskej reči, ktorej venoval mnoho miesta a pozornosti v štúdiu „Spisovný jazyk slovenský“.

Kapitolu „Slovenská reč“ (Charakteristika, jej program a metoda.) začína Stanislav týmito slovami: „R. 1932 založil H. BARTEK s Antonom Prídavkom „Slovenskú reč, mesačník pre záujmy spisovného jazyka“. Časopis začal vychádzať v Košiciach, potom ho preniesli do Turčianskeho Sv. Martina. — Hneď možno povedať, že prvé dva ročníky Slovenskej reči sú veľmi slabé; lepší je III. ročník a posledné čísla IV. ročníka budia už dôveru, že SR. sa stáva dobrým časopisom. Články i poznámky sú už triezvejšie písané a vôbec badať, že si redaktor i prispievatelia začínajú uvedomovať zodpovednosť svojho poslania a požiadavku mladého Slovenska: písať vecne a na výške. Nemáme iste

vrúcnejšieho želania ako to, aby všetko, čo píšeme a teda i SR., bolo na výške a aby robilo dojem o našich vedeckých a kultúrnych snahách a prácach. — Slovenská reč si dala do programu „rozšíriť znalosť dobrého spisovného úzu, ktorý je výsledkom sústavnej práce Matice slovenskej“. „Chceme pokračovať — píš — v diele, ktoré započal Samo Czambel svojou Rukoväťou a na ktorom pracuje už polstoletia Jozef Škultéty.“ — „Slovenská reč“ — píše program — nemá sa zaoberať otázkami pravopisnými, jej cieľom je zlepšiť reč, upozorňovať na chybné tvary, slová, väzby a zlý slovosled, čím mieni napomáhať dobrý vývin spisovnej reči slovenskej“ (1. č. obálka). — Toto je celkom správny plán. — Ale hneď v úvodnom článku „Ľudovít Štúr o slovenčine“ ukázala sa metodická chyba. Je tu úryvok z úvodu k Štúrovej Nauke reči slovenskej, a jazyk tohoto Štúrovho úvodu je opravený. Redakcia v poznámke sa k tomu priznáva: „iba kde-tu vykonali sme drobné zmeny v slovoslede a zamenili nedobré slová...“ — Okrem slovosledu a slov opravili na pr.: „bo ona (slovenčina) je tak živá, tak svieža“ na „taká živá, taká svieža (preloženou tlačou odomňa*)“; „(slovenčina je) uznaná i obľúbená“ na „(sl. je) uznaná a obľúbená“ (podčiarkujem ja*). — Redaktor si myslel, že touto opravou urobí Štúrov jazyk slovenskejšim, ale to je zas len mýlka, vyplývajúca z neznalosti, keď už nie spisovateľov, aspoň nárečí, lebo zvrat „tak veľký“ ap. je na strednom Slovensku častý (Lipt. Sv. Ján). — V druhom príklade zmenil sa významový odtienok; dôraz na „obľúbená“ spojkou a sa stratil. — Nehovorím ani o tom, že nášmu veľkému Ľudevítovi Štúrovi sa takýmito opravami ubližuje, snižuje sa jeho význam a nemiestne sa ukazuje, že on, zakladateľ dnešnej spisovnej slovenčiny, nevedel dobre po slovensky. To už hádam len nie je pravda. — V snahe, aby sa zachovala tradícia, SR. odtlačovala mnohé staré príspevky Czamblove a Škultétyho zo Slov. pohľadov, z ktorých niektoré sú už dnes, najmä pre ten veľký vzrast slovenskej literatúry a jej rozmnožených potrieb vyjadrovacích prostriedkov, zastaralé, a len niektoré z nich sú ešte aktuálne, ale práve to, že sú aktuálne, t. j. že niektoré výčitky spisovateľom dnes platia tak ako v rokoch 90. a začiatkom tohoto storočia, pobádajú nás, aby sme sa nad nimi zamysleli a rozhodli, či má smysel opakovať niekoľko výčítiek po rokoch a rokoch, ba desaťročiach, a či sa netreba uspokojiť — aspoň vo vžitých prípadoch — so stavom, aby bol a je.“ (Str. 78—79.) — Takto Stanislav začal svoju kapitolu o Slovenskej reči. Najsamprv musím poznamenať, že Slovenskú reč nezaložil „H. Bartek s Antonom Prídavkom“, ale Miestny odbor Matice slovenskej v Košiciach. Všeobecné poznámky Stanislavove o úrovni SR a o tom, že od III. ročníka SR píše „triez-

* Poznámka Stanislavova.

vejšie“, sú naozaj smiešne, veď od prvého čísla I. ročníka až podnes väčšina príspevkov pochodí od tých istých spolupracovníkov. Stanislav tým triezvejším písaním myslel asi to, že o jednotlivých veciach píše sa teraz s väčším dokladovým aparátom a podobne. Lenže to vychodí z povahy vecí. S prvým ročníkom Slovenskej reči prihovárali sme sa k čitateľom, o ktorých sme presne nevedeli, aké je ich jazykové vzdelanie. Nuž popularizovali sme azda viac, než bolo treba. Išlo nám o to uviesť čím viac príkladov na nesprávnosti, a to takým spôsobom, aby si to čitateľ čo najľahšie zapamätal. Keby sa o každom slove alebo tvare malo uviesť všetko, čo o ňom vie jazykoveda povedať, ľahko by sme vyhovelí požiadavkám vedeckej úplnosti, ale potom Slovenská reč prestala by mať praktické poslanie a stala by sa lingvistickým orgánom, o ktorý by mali záujem iba odborníci. Vedome sme sa usilovali postupne spájať zreteľ praktický s číro lingvistickým. Chceli sme a chceme, aby v každom čísle našiel svoje i čitateľ-neodborník i lingvista. Niet príčiny, pre ktorú by sme sa mali vzdať tohto postupu. Naopak, doterajšie ročníky Slovenskej reči dokazujú, že stanovisko praktické i číro vedecké dajú sa celkom dobre spojiť. Slovenská reč môže už dnes uverejňovať aj úvahy ťažšie (vedeckejšie), lebo za šesť rokov veľká väčšina čitateľov sa už náležite oboznámila s odbornou terminológiou i s takými oblasťami výskumu jazyka, o ktorých sa v školách len máločo povie.

Už Václav Vážný v Bratislave (roč. VII, 1933, str. 500) vyčítal mi, že som menil reč Ľudovíta Štúra. Vyčítku túto Stanislav len opakuje. Ako som už spomenul, Slovenská reč chcela v prvom ročníku oboznámiť verejnosť s dobrými jazykovými zvyklosťami Matice slovenskej. Nuž z toho vyplýva, že som musel prispôbiť i Štúrovu slovenčinu týmto jazykovým zvyklostiam, čo som svedomite aj poznačil v poznámke. Pri tejto príležitosti čo najrozhodnejšie odmietam obvinenie, ktoré nepriamo vychodí zo Stanislavových poznámok, ako keby som iba ja bol opravoval reč Štúrovu, hoci Stanislav mal spravodlivo pokračovať a mal uviesť, že na príklad i Jaroslav Vlček dovoľoval si značné zmeny vo vydaniach starších autorov (i vo vydaní Štúrových Spevov a piesní). Príležitostne v Slovenskej reči poukážeme na to, aké korektúry robieval J. Vlček, ktorému to nik nevyčítal. Korigovať staršie vydania so stránky jazykovej bolo najmä pred prevratom a v prvých rokoch po ňom nevyhnutné. Išlo totiž o to, aby Maticeou slovenskou vydávané knihy mali aj normatívnu platnosť. Staré vydania nevychádzali pre vedeckú potrebu, ale pre každodenné potreby obecnstva, ktoré chcelo poznať slovenskú spisbu. Ohľad na spisovnú normu kázal meniť podľa potreby aj reč starších autorov. Toto je dedičstvo po nežičlivej minulosti, keď bez slovenských škôl musela sa pri živote držať spisovná

reč a keď i z diel starších spisovateľov učili sa ľudia písať a správne po slovensky. V „puristickom“ časopise my sme len pokračovali v tom, čo sme už našli ako zaužívanú zvyklosť. Preto celkom demagogicky vyznieva Stanislavovo obvinenie, že som chcel ukázať, „že on (t. j. L. Štúr), zakladateľ spisovnej slovenčiny, nevedel dobre po slovensky“. Takéto lacné argumenty potrebuje Stanislav, aby znehodnocoval našu činnosť. Nikdy a nikde som netvrdil, že niektorý spisovateľ nevie po slovensky len preto, že upotrebil niektoré slovo alebo tvar, ktoré s dnešného stanoviska jazykovej kultúry pokladáme za nesprávne. Ináč ohľad na praktické potreby úplne podvracia Stanislava. V školských vydaniach Němcovej opravovali (azda i opravujú) germanizmy, ktoré by si žiaci mohli osvojiť a o ktorých sa učia, že ich neslobodno užívať. Preto aj v prácach starších autorov, nakoľko sme ich uverejňovali v Slovenskej reči, prispôbovali sme ich reč terajším jazykovým zvyklostiam. To, pravda, ešte neznačí, že by sme boli aj dnes za to, aby diela starších autorov sa s rečovej stránky obnovovali na príklad v sobraných spisoch alebo vo vydaniach definitívnych. Dnes už sa nebojíme, že niekoľko chybných slov a tvarov u starších autorov, ktoré spisovná norma neuznáva, môže veľmi narušiť dobrý súčasný úzus. — A teraz ešte niečo o slovku *tak*. Sám Stanislav uznáva, že J. Škultéty vyslovil sa proti výrazom typu „tak živý“. Na základe tejto škultétovskej praxe, prijatej v Matici slovenskej, opravil som Štúrovo „tak živá, tak svieža“ na „taká živá, taká svieža“. Vec sa má totiž tak, že v novšom čase miesto *taký dobrý* začalo sa užívať iba *tak dobrý*. Škultéty chcel zachrániť výrazy typu *taký dobrý*. Stanislav (na uv. mieste 78) o tom poznamenáva: „Toto *tak* odsúdil J. Škultéty (SR. I, 129) ako zlý germanizmus. Germanizmus to nie je.“ Na dôkaz správnosti svojej mienky Stanislav cituje i doklady z Kalinčiaka (tak tučný, tak bláznivého dievčata), no nijako nedokazuje, že výraz *tak dobrý* je správny, on to iba predpokladá. (Či len preto je správny, že tak písal Kalinčiak? Či azda každé slovo Kalinčiakovo je správne? Alebo Stanislav azda nevie, že aj u Kalinčiaka by našiel rozličné cudzoty, ktoré v dnešnom spisovnom jazyku nemajú miesta?) Konštatujem, že i mňa zarazilo, keď v matičnej praxi každé *tak* + *prídavné meno* nahradzovalo sa výrazom *taký* + *prídavné meno*. Roku 1932 pri úprave úryvku zo Štúra nemal som možnosti zaoberať sa týmto problémom. Proste som sa pridŕžal matičných zvyklostí rečových. Od tých čias zbieral som doklady na užívanie slov *tak* a *taký* v slovenčine a prišiel som na to, že príslovkou *tak* vyslovuje sa miera a prídavným slovom *taký* akosť. No Škultéty má pravdu, keď tvrdí, že užívanie výrazov *tak* + *prídavné meno* šíri sa podľa nemčiny. (Hovoríme: Je mu tak zle, že nevládze atď. A podľa toho aj: Je tak zlý [t. j. natoľko zlý], ale aj:

Je taký zlý.) Keby sa J. Škultéty nebol ozval proti výrazom s *tak*, nuž dnes pravdepodobne pokladali by sme za nezvyčajné staré výrazy typu *taký dobrý*.*

Stanislavovi sa nepozdáva, že Slovenská reč v záujme zachovania tradície odtlačala staršie príspevky Czamblove a Škultétyho. Vraj sú zastarané. Nuž to je omyl. Správnosť jazyková až do vydávania Slovenskej reči budovala sa predovšetkým na spomenutých príspevkoch Czamblových a Škultétyho. Bolo ich treba znova uverejniť. V tejto veci pridžili sme sa zásady, že slovenská verejnosť má mať možnosť dopodrobna poznať dobrú matičnú prax poprevratovú. Spomenuté články sme uverejňovali teda úmyselne. Veď Slovenská reč začala vychodiť najmä preto, že Pravidlá slovenského pravopisu až príliš narušili zaužívané zvyklosti jazykové, ktoré v svojich vydaniach šířila Matica slovenská, čo nám hlavne v prvých poprevratových rokoch zachránilo súvislosť spisovnej reči s predchádzajúcim literárnym obdobím. Ďaleko by nás odviedlo, keby sme išli poukazovať na množstvo nelogičnosti v Stanislavovej kritike. V citáte z nej, ktorý sme uviedli vyššie, Stanislav napísal, že Slovenská reč dala si „celkom správny plán“, keď si do programu vložila: „Chceme pokračovať v diele, ktoré započal Samo Czambel svojou Rukoväťou a na ktorom pracuje už polstoletia Jozef Škultéty“ atď. A hľa, vyčíta nám, že sme pouverejňovali práve štúdie a príspevky Czamblove a Škultétyho. To je potom logika, ktorú naozaj nevieme pochopiť. — Podľa Stanislava treba sa vraj i zamyslieť nad tým, keď podnes sa neuplatnili niektoré námietky proti nesprávnostiam, hoci Czambel a Škultéty vyslovili ich už pred desaťročiami. Vraj lepšie by bolo také nesprávnosti prijať. Ani s týmto stanoviskom Stanislavovým nemožno súhlasiť. „Stavať sa majúci dom“ je cudzota bez ohľadu na to, kedy sa proti nej po prvý raz písalo, a to aj vtedy, keby sa bola vžila. Filolog má vždy právo upozorniť na zistenú nesprávnosť, lebo v jazyku nikdy nie je neskoro.

Sústavná jazyková kultúra, začatá u nás Czamblom a Škultéty, nemohla vyčerpať všetky veci, týkajúce sa jazykovej kultúry. V podrobnostiach medzi ich poučkami a terajšou praxou Slovenskej reči sú síce drobnejšie odchýlky, ktoré vyplynuly najmä z toho, že miesto jazykového citu a ľudovej reči na prvé miesto kladíme požiadavky štrukturálne a funkcionálne. Pravda, s veľkou úctou a vďačnosťou hľadíme na prácu v jazykovej kultúre slovenskej, ktorú vykonali Czambel a Škultéty. Oni položili základné osnovy k dielu,

* Zmena „i obľúbená“ na „a obľúbená“ zakladá sa zrejme na omyle pri prepisovaní textu, veď doteraz nikto netvrdil, že spojku *i* treba nahradzovať spojkou *a*.

v ktorom my len pokračujeme. Moderní českí filologovia a lingvisti musia nám uznať, že nemáme takých ambícií ako oni, t. j. znevážiť prácu predchodcov a uplatňovať sa so svojím stanoviskom proti nim. Taká mentalita sa nám prieči. Len v Čechách je možné, že najnovší prúd v lingvistikе odsúdi prácu Našej reči a postavi proti nej nový orgán Slovo a slovesnosť. Ako keby bola možná a želateľná dvojaká jazyková kultúra v tej istej spisovnej reči! Preto Slovenská reč bude vždy nadväzovať na staršie snahy o jazykovú kultúru a bude z nich vyberať, čo pokladá za vhodné pre súčasný jazyk, či sa to už niekomu páči alebo nie. V živote spisovnej reči podobne ako v jazykovej kultúre a vôbec v duchovnom živí národa uznávame základné vývinové tendencie, ktoré sa síce v rozličných vývinových etapách môžu rozličným spôsobom prejavovať, lež cieľ je a musí byť ten istý, a preto uznávame, že v duchovnom živote jedno pokolenie vyrastá z druhého, a nie proti druhému. Preto jazykovú normu, ktorú si stvorilo jedno pokolenie, nebudeme ničiť, ale naopak, budeme pokračovať v normotvornej činnosti staršieho pokolenia, i keď v metode môžu a musia byť medzi nami rozdiely, ktoré vyplývajú z pokroku vedy.

Stanislav potom preberá jednotlivé úpravy Slovenskej reči. Poukážeme aspoň na niektoré jeho poznámky, lebo sú veľmi charakteristické pre Stanislavovu nerozhodnosť vo veciach správnosti jazykovej.

Stanislav píše: „Do Pravidiel bol uvedený tvar *svoboda* popri *sloboda* práve len pre dlhú tradíciu formy s *-v-* v spisovnej reči slovenskej.“ Cituje potom zo starších spisovateľov doklady s *-l-*, ale, čo je veľmi zaujímavé a pre jeho postup charakteristické, nevyslovuje sa za formy s *-l-* alebo za formy s *-v-*, lež necháva vec neriešenú. Pravda, takýmto spôsobom sa nedá robiť normatívna jazykoveda. Stanislav odvoláva sa na našu poznámku o slovách *svoboda-sloboda* v Rozličnostiach (SR I, 143), kde sme o nich napísali len sedem riadkov, ale zamlčal naše obsírne vývody o tomto dvojitvare v SR II, 8—10 a v SR II, 282—284, z ktorých jasne vyplýva, že v spisovnej slovenčine má miesto len tvar *sloboda*, a nie „*svoboda*“. V SR II, 9 uviedli sme tieto dôvody proti tvaru „*svoboda*“: „1. jazykový cit káže písať *sloboda*; 2. spisovný úzus, hoci sa pri tomto slove kolíše, dáva prednosť slovu *sloboda*; spisovatelia píšu *sloboda*, korektori v tlačiarňach to opravujú na *svoboda*; živá reč žiada písať *sloboda*, lebo len toto slovo žije v nárečiach; 4. správna výslovnosť je pre *slobodu*, keďže sa ľahšie vyslovuje ako umelé *svoboda*; 5. jazyková história pozná len *slobodu*, tak je v najstarších listinách, tak písali bernolákovci, štúrovci a niektorí spisovatelia i v tom čase, keď sa za lepšie začalo pokladať slovo *svoboda*; 6. slovenskí gramatikári (najmä Bernolák, Ilattala, Czambel

a iní) pokladali *svobodu* za tvar celkom neslovenský (český) a odporúčali písať len *sloboda*.“ — Toto sme napísali medziiným o dvojtvaroch *sloboda-svoboda* v septembri roku 1933 (predtým v Kultúre 1932, str. 249—251 uviedli sme množstvo dokladov a dôvodov za tvar *sloboda*) a v polemii s Vážnym (v SR II, 282) dostatočne sme ukázali, aký veľký význam má pre metodu správnosti jazykovej riešenie tohto problému. Vtedy sme o Vážneho mienke napísali aj toto: „Už prvý príklad Vážneho, ktorý uvádza proti Slovenskej reči, jasne ukazuje, nakoľko on pozná dejiny spisovnej slovenčiny a metodu skúmania jazykových zjavov v spisovnej reči. Vážný ochraňuje druhotvary *svoboda*, *svobodný* a pod., lebo veľmi dobre vie, že riešenie problému *sloboda* či *svoboda* má zásadný význam pri zisťovaní správnosti jazykovej. Ak zviťazia tvary na *l*, zviťazi synchronická metoda v slovenskom purizme, odstráni sa zbytočné etymologizovanie, t. j. padne diachronická (etymologická) metoda pri skúmaní správnosti jazykovej. A logickým dôsledkom pádu etymologickej metódy je skúmanie spisovnej slovenčiny na základe dnešného stavu slovenčiny. A toho sa Vážný bojí. Preto sa dal obraňovať druhotvary *svoboda*, *svobodný*, hoci dobre musí vedieť, že tieto tvary nemajú nijakej opory v hovorovej reči slovenskej.“ — Vážný roku 1934 nevedecky a viac-menej dobromyseľne vymýšľal dôvody za druhotvar *svoboda*, lebo sa shoduje s češtinou. Ján Stanislav roku 1937, keď už napospol sa vžily v spisovnej reči tvary s *-l-*, neopovažuje sa zaujať stanovisko, čo len dokazuje, že sa vôbec nerozumie do normovania spisovného jazyka, a to ani vo veciach, v ktorých sa ľahko vie orientovať i laik. A keďže nemôžeme predpokladať u filologa, že nevie, o čo ide pri riešení dvojtvarov *svoboda-sloboda*, ponechávame každému, aby sám posúdil oprávnenosť Stanislavovho zámerného váhania a kunktátorstva. Zaujímavé je, že i v tomto prípade Stanislav sa pridŕžal Vážneho.

O tvaroch *spravedlivý* a *spravodlivý* Stanislav píše: „oba sú rovnako oprávnené a niet príčiny nazývať tvar s *-e-* zlým (SR I, 66)“. — Ak sú obidva tvary „rovnako oprávnené“, prečo v Pravidlách slk. pravopisu je iba tvar bližší k češtine (*spravedlivý*), prečo tam niet i rovnako oprávneného tvaru *spravodlivý*? — Stanislav i v tomto prípade dovolil si na zaskočiť. On totiž cituje iba svoju poznámku v Rozličnostiach (SR I, 65—66), ale vedome zamlčal, že som o týchto slovách podrobnejšie písal v odpovedi Vážnemu (SR II, 285), kde som uviedol i doklady zo spisovateľov. No Stanislav, odvolávajúc sa len na poznámku v Rozličnostiach, tvrdí: „Pravda, dokladov zo spisovateľov neuvádza.“ — Stanislav mal by si uvedomiť, že takýmto falšovaním skutočnosti, t. j. zatajovaním dokladov a dôvodov, ktoré som uverejnil na inom mieste Slovenskej reči, nijako neosoží ani sebe ani

univerzitetnej vede. Čitatelia, ktorých to zaujíma, môžu si porovnať v SR II, 285—286, aké dôvody som vyslovil za tvar *spravodlivý*. Nemôžem ich na tomto mieste opakovať. — Pre Stanislava je charakteristické, že i v tomto prípade opieral sa o Vážneho (podobne ako pri námietkach o opravách Štúrovej reči a pri dvojtvaroch *svoboda-sloboda* a pod.).

Stanislav píše: „Tvary *lani, lakeť, rakyta* atď. sú u spisovateľov častejšie ako formy s *rot-, lat-* a teda treba ich uzákoniť.“ „Forma *rozcestie*, zdá sa mi, je častá, kým forma *rázcestie* nezvyčajná.“ I v tejto veci Stanislav sa pridríža Vážneho, ktorému sme v SR II, 286 pripomenuli toto: „Jednako Vážný kedy-tedy aj pochváli, na príklad: „Správne súdi Bartek, že z dvojtvarov *lakeť-lokeť, lani-loni* bude treba dať prednosť podobám *lakeť, lani*.“ Bohužiaľ, Vážný nemal vždy takú mienku, lebo ju neuplatnil v pravopisnej komisii. Veď v IX. ročníku SMS (str. 10), ktorý vyšiel vo februári 1932, hovoril o veci toto: „Vôbec nemali sme dôvodu odstraňovať dvojtvary *lakeť i lokeť, rakyta i rokyta* tak ako boli ustálené v spis. slovenčine.“ A toto ďalej rozvádza. A to je potom lingvista, ktorý raz píše tak, raz onak! Taká je tá vážnovská filológia, čo pred dvoma rokmi zavrhovala, to dnes prijíma. Predsa len tá Slovenská reč je dobrá, pomaly aj Vážný si osvojuje jej zásady.“ — To, čo sme adresovali Vážnemu roku 1934, platí aj o Stanislavovi. Ak Stanislav vplyvom Slovenskej reči roku 1937 tvrdí, že tvary *lani, lakeť, rakyta* atď. „treba... uzákoniť“, nuž poučil sa o tom zo Slovenskej reči, lebo v pravopisnej komisii aj s Vážnym schválil nespisovné tvary „*lani, lokeť, rokyta*“ atď. I v tejto veci Stanislav ide len po stopách Vážneho. Čo Vážný prijal, po rokoch prijíma už i Stanislav.

O písaní vžitých cudzích slov Stanislav sa vyslovuje takto: „Tu sú často veľké ťažkosti a myslím, že najlepšie východisko z nich je: zavádzať dĺžky čím menej.“ — Táto poznámka sa vzťahuje na slová *história, árenda, fórum* ap. V SR II, 286—288 podarilo sa mi bez ťažkostí podvrátiť Vážneho námietky proti dlhšej kvantite slova *fórum*. Medziiným tam som o vžitých cudzích slovách v slovenčine napísal i toto: „V Slovenskej reči zastával som náhľad, že cudzie slová máme písať tak, ako ich v skutočnosti vyslovujeme. Slovensky hovoríme *dátum, fórum* (dĺžka je odôvodnená výslovnosťou stredovekej latinčiny), nuž tak musíme aj písať, a to tým skorej, že tvary *datá, forá* (viď Pravidlá slk. pravopisu) sú celkom neoprávnené a nevysloviteľné (správne len *dáta, fóra*). Ak Vážný chce uzákoniť klasicistickú výslovnosť latinských slov v slovenčine, nuž znova dokazuje, že neuznáva tézy Pražského lingvistického krúžku, že ostáva na stanovisku etymologickom. Od nás nikto nemôže chcieť, aby sme vyslovovali latinské slová tak, ako ich vyslovoval Cicero. My ich musíme prijať také, aké sa vžily do

našej reči. Pri tejto príležitosti podotýkam, že Vážný si zas protirečí. Veď on sám pokladá za správne, keď Pravidlá uzikonily písať *diagnóza* miesto staršieho *diagnosa*. Ano, vžité cudzie slová treba písať po slovensky, a to podľa skutočnej výslovnosti.“ — To isté opakujeme teraz Stanislavovi. Podľa našej mienky so stanoviska synchronického niet rozdielu medzi vžitým cudzím slovom a domácim slovom. Vžitá cudzia slová sú na roveň postavené domácim, a preto ich načíť písať podľa tých istých zásad ako domáce. Keby o písaní domácich slov platila zásada, že v nich treba „zavádzať dĺžky čím menej“, tak by táto stanislavovská zásada platila aj o vžitých cudzích slovách. — Vec sa má totiž tak, že v bežnej stredovekej latinčine a potom i v terajšej dlhosti samohlások sa neoznačovala a neoznačuje. Z toho zvyk je najmä v českom pravopise neoznačovať dlhosti i v mnohých vžitých slovách latinského pôvodu. Azda tu účinkovala i nemčina a niektoré iné západoeurópske spisovné jazyky, ktoré v cudzích slovách dlhosti neoznačujú, no neoznačujú ju ani v domácich! Označovaním dlhosti samohlások vo vžitých cudzích slovách získava nielen náš pravopis, ale aj správna výslovnosť. Ak v domácich slovách píšeme dlhé samohlásky podľa skutočnej výslovnosti, nuž musíme tak robiť i vo vžitých slovách cudzieho pôvodu. Tu potom nemôže platiť nijaké stanislavovské „zavádzať dĺžky čím menej“. I v tejto veci Stanislav len nasleduje Vážneho. Samostatného úsudku nemá a ani si len neujasňuje základné poučky a princípy pravopisné.

Potrebovali by sme mnoho miesta, keby sme chceli reagovať na všetky Stanislavove poznámky a námietky, týkajúce sa Slovenskej reči. Škoda na to márneť čas. Poznamenávame len, že podstatné veci povedali sme už v odpovedi Vážnemu v Slovenskej reči II, 278—296. A Stanislav nekriticky opakuje zväčša iba to, čo už Vážný pred rokmi napísal. Okrem toho načíť pripomenúť, že Stanislav si podstatne obľahčil robotu, veď podrobnejšie sa zaoberá iba prvými dvoma ročníkmi Slovenskej reči, aj to iba vecami, proti ktorým má námietky, hoci spravodlivé a vedecky jedine správne by bolo, keby bol prebral v svojej úvahe, čo vyšla v septembri r. 1937, všetko, čo sme uverejnili v prvých piatich ročníkoch Slovenskej reči. Lenže od Stanislava nemožno požadovať dôkladnosť a spravodlivosť. A keďže sa do vecí správnosti jazykovej veľmi málo rozumie, dokončujeme túto odpoveď malou radou: Stanislav nech si najprv náležite preštuduje zásady jazykovej kultúry a potom bez opory na Vážneho nech napíše najsamprv statočnú kritiku slovenského purizmu. Pokým sa bude strácať v jednotlivostiach, pokým nebude mať jasné princípy jazykovej kultúry, pokým nenadobudne aspoň toľko skúsenosti z jazykovej kultúry, ako máme my, do

tých čias jeho poznámočky budú bezpredmetné a budú škodiť iba pôvodcovi.

Roku 1932, keď vyšlo prvé číslo Slovenskej reči, opierali sme sa predovšetkým o dobré rečové zvyklosti Matice slovenskej, ktoré sme prijali ako veľké dedičstvo a na ktorom sme začali budovať. Vtedy pre nás hlavnou smernicou bola jazyková tradícia, pestovaná v Matici slovenskej; kde sa ona priechila živej reči, jazykovému citu, tam sme si dovolili odchýlky. Časom sa ukázalo, že ani literárna tradícia ani jazykový cit v istých prípadoch neumožňujú riešiť spleť problémy, a preto sme sa priklonili k princípom funkčnej a štruktúrálnej jazykovedy a usilujeme sa podľa nej robiť normatívne zásahy do ustaľovania spisovnej reči slovenskej. Pravda, pritom si veľmi dobre uvedomujeme, že požiadavky funkčného a štruktúrneho jazykospytu nie sú nijako v protiklade s dobrou literárnou tradíciou a jazykovým citom. Jazykový cit udržiaval pri živote slovenčinu (slovenské nárečia) dlhé stáročia a jazykový cit dobrých znalcov spisovnej slovenčiny výdatne pomáhal pri tvorení spisovnej normy, na ňom sa zakladá zachovávanie štruktúry slovenčiny (u ľudu nárečí, u vzdelancov spisovnej reči). Štruktúrne požiadavky sú len vedeckým vyjadrením toho, čo sa prejavuje v praxi jazykovým citom. Tradičné hodnoty jazykové, stvorené potrebami spisovného jazyka, ako aj nové jazykové hodnoty, čo sa každodenne tvoria, vyrástly a vyrastajú zo skutočných potrieb duchovných. Ich zhodnotenie vo vede umožňuje nám funkčnú lingvistiku. Ak by niekto z našich protivníkov vedel o syntetickejšom ponímaní týchto vecí, boli by sme mu veľmi povďační. Pravda, najsmprv musel by vysloviť lepšie princípy jazykovej kultúry, než ktorými sa my spravujeme. A to Stanislav nespravil.

Władysław Bołek:

RUSIZMY, POLONIZMY A JUHOSLAVIZMY V LITERÁRNOM JAZYKU SLOVENSKOM.

(Pokračovanie.)

stremenie, „sveta tvorenia, stremenia i snaženia“, B. U. 9; rus. <i>stremlenie</i> , »snaha«.	Iiv. III, 456; „dažďa struj“, Jes. V. I, 119, 149; rus. <i>struja</i> .
stremenné, „Na stremenné, páni moji“ (vypit), Vaj. XII, 19; pol. <i>strzemienne</i> , »pitie pri odchode«.	stvol, „stvol revolvera“, Vaj. X, 320; „rúra revolvera“, K. 526; stvol »peň«, Kuk. I, 175; Vaj. III. b. 270; rus. <i>stvol</i> .
struj (mask.); struja (fem.),	sudba, Sl. II, 117; Hv. II, 131; rus. <i>sudba</i> .

súdeťstvie, Hv. II, 21; rus. *so-dejstvie*.
 súpruha; „jako manželka o-hňa... čili jako pomocná a do-čiacca súpraha“, P. T. Slov. Báj. 96 (chyba tlačová?); rus. *su-pruga*.
 sväcenník, vide svešten-ník.
 svätiteľ, -ský, „Velikému svätiteľu Jobu“, ZLŽ 45; „svä-titeľským plášťom“, ZLŽ 38; prvosväťiteľ, ZLŽ 112; rus. *svjatelj, pervosvjatelj*.
 svätodejstvovať, sväto-dejstvo, „Biskup Martin už svätodejstvuje“, ZBD 190; „Po skončení tichom svätodejstva“, ZBD 67; rus. *svjaščennodejstvovat, svjaščennodejstvo*.
 sverepý, -osť, „sverepá, slepá sibírska zima“, Jes. Zz 29; „sverepý cit“, H-an, S. P. II, 533; sverepost, H-an, S. P. III, 77; Hv. II, 70; rus. *sverepyj, -osť*.
 sveštenník, ZLŽ 142; P. T. B. IV, 87; svätenníkov (o pravoslávnych), P. T. B. I, 72; sväcenník, ZBD 180 (o katolíckom kňazovi); rus. *svja-štennik*.
 svidanie, svidenie, svi-dávať sa, „Do svidania pá-nici!“, Kal. IV, 51; „Na svidenia, sidenia spolu rukovali“, Hodža, S. P. 33, 388; „svidavaj sa vládne samoslavná“ (o Rus-ku), Hodža, S. P. IV, 157; rus. *svidanie, svidatsja, svidyvaťsja*.
 svleky, viď z vleky.
 svod, „neba svod“, Jes. V. I, 68; „pod nebeským svodom“,

ZLŽ 141; rus. *svod*; slk. je svod, »svádzanie«; „dal biedu k tomu, svod a klam“, Jes. Zz 80.
 svojstvo, svojstvenný, „svojstva tvoje mimoobyčaj-né“, ZLŽ 140; B. U. 1; „vynajst svojstvennú methodu“, J. Hl. 47; svojinstvo, „mená... v kruhu dotýčného svojinstva“, B. U. 35; rus. *svojstvo, svoj-stvennyj*.
 svoloč, „Svoloč... neporiadí... Je to sberba“, ZLŽ 200; rus. *svoloč*.
 šajka, „šajka jedna, rabujúca zaujaté komy“ (v Prahe, 1848 r.), H-an, S. P. IV, 105; (Samo-zvanec)... „sobral šajku“, ZLŽ 135; Hv. I, 167; rus. *šajka*, poľ. *szajka*; v ČZ 35 *šajka*, »šálka« („dostali sme do vojenskej šaj-ky čiernu kávu“) z nem.
 šamotať, „šamocen len po tem-nine“, Štúr, Sp. p. 111; šem o-tiľsa, Kuk. I, 183; po —; Kuk. V, 187; poľ. *szamotać (się)*.
 ščep, štep, „ščepou slován-skich“, H-an, S. p. I, 1, 67; „šte-pou (slovanských), Gerometta, S. p. I, 3, 146; poľ. *szczip*.
 ševeliť, „ševelíš sa a roztláš... siete“, Jes. V. II, 108; zaše-velil vánok, Jes. II, 71; „Z rozševelených stromov“, Jes. Zz 38; „zaševelil... spev slávika“ (v pomere k ruskému významu použité nesprávne), Joz. Škultéty, S. P. II, 575; š-sa, Kuk. X, 159; roz-, Hv. II, 52; v slč. vzniklo deverbatívum ševel, Hv. II, 182, III, 269; rus. *ševeliť*, z a —.

- šibký, „zrak Lumíra šibkého“, Botto, S. P. III, 471; „krýdlom šibkým“, Sl. I, 234; „šibko so-skočiac s brčky“, Vaj. VIII. b. 24; „šibká strela“, Vaj. VI, 327; „na šibkých konikoch“, Nosák, Or. Tat. I, 226; Hv. II, 207, III, 186; rus. *šibkij*, pol. *szybki*.
- štyk, Jes. Zz 64; rus. *štik*.
- šuba, »plášť«; ZLž 64; pol. *szuba*, rus. *šuba*.
- šukať, »hľadať«, Hv. I, 36, 122; Kuk. IV, 14, X, 19; pol. *szukać*.
- šut, „šuti čili prídvorní blázni“, ZLž 160; rus. *šut*.
- tajna, P. T. B. II, 172; ZBD 148; rus. *tajna*.
- tajomstvenný, tajemstvenný, „V roztvorenej tajemstvennej knihe“, ZLž 16; „tajomstvenných úbočin“, P. T. B. I, 53; „tajomstvenný akýsi typ“, H-an, S. P. I, 131; „za tajomstvennou oponou“, H-oň, S. P. IV, 471; tajomstvený, H-oň, pr. 8, rus. *tainstvennyj*.
- Talianec, „taliancov“, H-an, Let. M. Sl. VII, 2, 26; rus. *italianec*.
- tamburica, Jes. V. I, 77; Vaj. III, 117; srbchor. *tamburica*.
- tečenie, „Tečením času“, B. U. 4; rus. *tečenie*.
- teljega, „do... vozou, tak rečeních feljeg“ (o Avaroch je reč), Štúr, Or. Tat. I, 11; rus. *telega*.
- tendenciosno, -e, B. U. 50; rus. *tendencioznyj*.
- terem, „terem čili dvorana“, P. T. M. 87; terem a (fem.), Host. Min. 263; „S vysokého trienu“, Ch. Sp. 18; rus. i maď. *terem*, steirskoslov. *trēm*.
- tíšina, ZLž 48; Nosák, Or. IV, 39; Štúr, Sp. 121, Or. Tat. 18, Sl. p. III, 31; Hv. I, 32; tíšina, H-an, S. P. I. 389, Hodža, Or. Tat. I, 195; Kuk. IV, 13; rus. *tišina*; Nosák, Or. IV, 109 má tíš, H-oň, Sok. Dobš. II, 124 svätotíš; rus. *tišina*, *tiš*.
- točka, „Z tejto točky zrenia“, B. U. 1; B. U. 5; Host. Let. M. Sl. VII, 1, 43; rus. *točka*.
- točný, -osť, „starostou, točnosťou a vytrvalosťou“, B. U. 3; „slohom točným i krátkym“, B. U. 12; rus. *točnyj*, -osť.
- tohda, B. U. 10; z rus. *togda*, nie slovakizované čes. *tehda*; tiež *tohdajší*, B. U. 78.
- tolko, „všecká ich moc spočíva tolko na surovom násilí“, B. U. 2; tolko, B. U. 54; rus. *tolko*.
- tolmáč, P. T. B. II, 91; rus. *tolmač*, »prekladateľ«.
- tolpa, J. P. D. S. 221; rus. *tolpa*, »zástup«.
- torovať, H-oň pr. 1; pol. *torować*.
- toržestvenný, „v toržestvennom sborospeve“, Hr-oň, Sok. II, 231; „slava toržestvennej všeslovodiatmy“, tamtiež 138; rus. *toržestvennyj*.
- tra, Ilv. I, 64; pol. *trza* (z *trzeba*).
- trapeza, Vaj. K. 462, 467; rus. *trapeza*.
- trhovina, „obchod a... trhovina“, B. U. 4; srbchor. *trgovina*.

(Pokračovanie.)

Sosňať = sňať. — Nielen v ľudovej reči, ale kde-tu i v dielach spisovateľov, najmä starších, možno najst slová *sosňať*, *sosnímať* so zdvojenými predponami. V tejto veci spisovný jazyk sa už ustálil. Píšeme *sňať*, *snímať*, lebo tieto tvary s jedinou predponou sú dostatočne zreteľné.

Snôška = snáška. — Tvar „snôška“ urobili si niektorí publicisti podľa českého *snáška*, a to celkom mechanicky, lebo proste nahradili české *š* slovenským *ô*. Tvrdý v svojom Slovenskom frazeologickom slovníku má heslo: *snôška* = *snášanie*, teda nepokladal za správnu formu „snôška“ a radšej odporúčal miesto nej slovesné podstatné meno *snášanie*. Pravda, v istých prípadoch slovesné podstatné meno je veľmi nepohodlné, takže lepšie bude, ak miesto *snášanie* (*snôška*) budeme užívať slovo *snáška*, ktoré nie je neznáme v slovenskom účtovníctve. Slovo *snáška* je správne utvorené. Veď máme staré slovo *vyhrážka* (a nie „vyhrôžka“) proti českému *vyhrážka*. Slovo české je utvorené z koreňa *hroz-*, no slovenské pochodí zo zdĺženého tvaru *hráz-* (*hroziť-vyhrážať*). Preto k slovesom *snosiť-snášať* patrí podstatné meno *snáška*, a nie „snôška“.

Samovražda, samovzdelávaci. — Za čias Bernolákových složené slová so *samo-* boli už síce v jazyku, ale neboli také časté ako teraz. V Bernolákovom Slowári sú na príklad slov: *samopašní*, *samorostlí*, *samohlasní* (*vocalis*, per se sonans, magánhangzó) ap. Jančovičov slovník z roku 1848 má už takýchto slov oveľa viac, na pr.: *samocit*, *samodržec*, *samohláška*, *samokup*, *samoláška*, *samolúboš*, *samopízeň*, *samospasiteľní*, *samotažní*, *samotvornost*, *samovláda*, *samovládni*, *samovrah* a pod. Mnohé z týchto slov sú novotvary, z ktorých nie všetky sa ujaly v jazyku. Pravda, potreba tvoriť nové slová pre nové pojmy a veci spôsobila, že v terajšej spisovnej reči máme oveľa viac složených slov so *samo-* než kedykoľvek predtým. Proti tomu, pravdaže, niet námietok. Na označenie človeka, čo sa sám učí, máme slovo *samouk*; kto sa sám zavraždí, je *samovrah*, teda správne je i slovo *samovzdelávaci*, lebo sa vzťahuje na toho, kto sa sám vzdeláva. — Slová so *samo-* vznikajú podľa starších podobne složených slov. Jazyk, keď si ich začal tvoriť v hojnejšej miere, mal už prichystané vzory. Naproti tomu složených slov so *seba-* vtedy nebolo. Okrem toho složené slová so *samo-* sú srozumiteľnejšie, a preto píšme a hovorme dôsledne *samovražda* (a nie „sebevražda“), *samovzdelávaci* (nie „sebavzdelávaci“) a pod.

Štýrsko = Štajersko. — V Pravidlách slk. pravopisu sú slová „Štýrsko“ a „štýrský“. Sú to slová české, donedávna na Slovensku neznáme. — V ľudovej reči slovenskej sa napospol užíva slovo *štajerák*, t. j. štajerský kôň, a veru nehovorí sa „štýrák“. Teda tvar „Štýrsko“ v slovenčine nemohlo vzniknúť. Správnosť našej mienky potvrdzujú i staršie slovenské slovníky. Tak na príklad v Bernolákovom Slowári nachodíme tieto doklady: *Štager*, *Steyermärker*, *Štagerka*, *Štageri*, *štagerská Zem* (boh. Štírsko). V Jančovičovom slovníku sú slová: *Štajerčan*, *Štajerka*, *štajerski*, *Štajersko*. Tieto príklady dokazujú, že slovenčina prijala slová *Štajersko*, *štajerský* priamo z nemčiny, a to bez hláskoslovnej zmeny v koreni slova. Nespravíme teda nijakú chybu, ak miesto novotvaru „Štýrsko“ budeme upotrebovať doteraz živé slová *Štajersko*, *štajerský* atď.

Sadzárėň = **sadziarėň**. — Tlačiarenská miestnosť, kde sa sádza, volá sa „sadzárėň“. Je to slovo nové, ktoré iba vplyvom češtiny má príponu *-árėň*. Hláskosloviu spisovnej slovenčiny zodpovedá len tvar *sadziarėň*, a preto ho odporúčame dôsledne užívať.

Tahy tváre? — V denných časopisoch často čítate výrazy „rysy tváre“ a „tahy tváre“. Dobré po slovensky sa povie *črty tváre*.

Telesný lekár? — Toto pomenovanie je nepresné a nevhodné, ba nemá ani náležitej opory v jazykovej tradícii. Miesto „telesný lekár“ hovorme a píšme *osobný lekár*, lebo toto pomenovanie je oveľa presnejšie a celkom bežné u našich dobrých spisovateľov.

Tiahla tvár? — Nedávno sme čítali o „tiahlej tvári“. Nuž Slovák tento výraz nepozná. Miesto neho sa hovorí *podlhovastá tvár*.

Túha = **túžba**. — V Pravidlách slk. pravopisu je heslo: *túha* = *túžba*. Z toho by sa dalo vyvodzovať, že Pravidlá uznávajú za jediné správny tvar *túžbu*, toľž keď pri hesle *túžba* niet tvaru *túha*. I v spisovnom jazyku bežné je len slovo *túžba* (Sládkovič básnil: Ja sladké túžby, túžby po kráse spievam peknotou nadšený). Slovo *túha* je nezvyčajné v próze. Zbaví len v básnickej reči, hoci aj tam častejšie je slovo *túžba*.

Po uplynutí dvoch rokov. — V takýchto výrazoch je tvar „uplynutí“ celkom zbytočný, lebo dostačí povedať *po dvoch rokoch*. Priam tak miesto „po uplynutí vojenskej služby nastúpil na svoj úrad“ lepšie je *po vojenskej službe nastúpil na svoj úrad*. — Vázba *po uplynutí* je na mieste tam, kde nám záleží na tom, aby sme vyslovili, že niečo uplynulo. Všade inde nepotrebné vytiska starú väzbu s prostou predložkou *po*. Výrazom „po uplynutí“ sa podobne okypťuje jednoznačnosť predložkovej väzby *po* + *lokál*, ako keď „počas“ vytiska predložkové väzby *so za*. Lepšie je *za vojny* než „počas vojny“, *za vlády kráľa Svätopluka* než „počas vlády kráľa Svätopluka“ a pod.

Usadniť = **oblahčiť**. — Najmä v denných časopisoch ustavične píšú „usadniť“, hoci v dobrej spisovnej slovenčine niet slov „snadno“ a „snadný“, teda nemôže v nej byť ani „usadniť“. Nehovorme „usadnil si robotu“, ale *oblahčil si robotu*. Zaužívané sloveso *oblahčiť* dokonale nám nahradí cudzotu „usadniť“.

Vadné zbožie? — Slovák to takto nepovie. Predovšetkým zbožie je obilie. A potom nehovorí sa „vadná kniha“, ale *chybná kniha*, nie „vadná topánka“, ale *chybná topánka*, teda i miesto „vadné zbožie“ načím hovoriť i písať *chybný tovar*.

Veliký, veľký. — V bežnej próze dávame prednosť tvarom kratším *veľký, veľkosť*, a nie „veliký“, „velikosť“, veď i složené slová *velkomožný, veľkomyselný* a pod. ukazujú, že bežnejšie sú tvary kratšie. Tvary dlhšie sú na mieste v reči básnickej alebo slávnostnej (na príklad cirkevnej), kde majú osobitnú funkciu.

Vezdajší = **každodenný**. — Niet námietok proti tomu, ak sa v bežnej reči nahrádza archaizmus „vezdajší“ slovom *každodenný*.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačil Kníhtlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.